

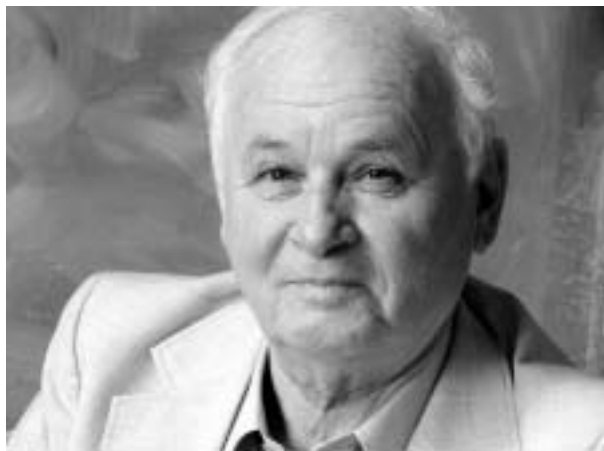
SZALAY KÁROLY Magányos lovas

Búcsú Kiss Dénestől

A véletlen szeszélye folytán, 1974-től szinte hétről hétre együtt dolgozhattam Kiss Dénessel különböző sajtóforumokban. Szorosnak mondható szakmai kapcsolatunk a Népszava című napilap hétfői irodalmi mellékletében kezdődött. Ez a Szép Szónak nevezett, ellenzéki góc a máskülönben pártlapnak, a Népszavának volt a fóruma, kemény kommunista irányítással. De e kereten belül szinte önállóan működött ez a szombati részleg, amelynek főszerkesztőit változtatták ugyan, de ellenzéki jellegét minden esetben megtudta őrizni. Az első nagy politikai konfliktust Fekete Gyula esszéje robbantotta ki, helyeslően a kisebbségeket védelmező törvényeket, de sürgette, szülessen törvény arra is, hogy a nemzeti többséget, a magyarságot is védelmezze saját hazájában a joggyakorlat. Ez volt az a pillanat, ami közhely-hasonlatot használva, leverte a biztosítékot, és a Szép Szó nevet betiltották. De magát a heti mellékletet nem szüntették meg, sőt maradt a régi gárda, s az új munkatársak is hasonultak az ellenzéki koncepcióhoz.

Kiss Dénes már mint 1956-ért meghurcolt, a pécsi egyetemről kizárt, előbb paraszt, majd munkás származású, internált ember került oda. A Gerő János által védett közegbe. Ami egyáltalán nem volt számára közömbös, Dénes ugyanis Finnországban tartott előadást mint írószövetségi küldött, ahol a finnek kérdezték tőle, mi a véleménye a szovjetekről, a magyar–szovjet, finn–szovjet kapcsolatokról. Abban a hiszemben, hogy egy szovjet diktatúrát gyűlölő, független nép körében beszélget, őszintén elmondta véleményét, mire egy finn író följelentette a Magyar Írószövetség főtítkárnál, Garai Gábornál. Tanúja lehettem annak az elképesztően életveszélyes szituációnak, ami Dénest szabadságában, sőt talán létében fenyegette, és nemcsak múltja nehezéke miatt. A napilap főszerkesztője behívatta Gerőt, és közölte vele, Kiss Dénest ki kell rúgni és a rendőrségen föl kell jelenteni. Lássatok csudát, nemhogy nem rúgta ki János, hanem, ha jól emlékszem, ezután nem sokkal kinevezte a költői rovat szerkesztőjévé.

A rendszerváltozás után a Gyurkovics vezérelte és a Végh Tóni által működtetett Új Idő lapkonzernben dolgoztunk együtt, majd átkerült a Csurka-féle

Kiss Dénes (1936–2013) (Szipál Márton felvétele)

Magyar Fórumhoz, publicisztikai vitacikkeket íratott velem, főleg történelmi tárgyú, erősen nemzeti kérdésekről. Majd munkatársak lettünk az Új Magyarországnak, s annak előtte a Magyarok című folyóirat főszerkesztőjeként tevékenykedett. Végezetül a Trianon Társaság elnökeként teljesebben ki szerkesztői, közéleti munkássága.

Éveken keresztül gyötörte betegsége, ő azonban minden energiájával két kérdésre összpontosított: a Trianonban elszakított magyar nemzettestekben jelenlétével is tartotta a hitet, rendszeresen utazva külföldre, Kanadától Ausztráliáig. A másik számára fontos témával szolgált ugyanazt a nemzeti ügyet, a Trianon okozta sebek enyhítését: a magyar nyelvet eredeti módon tanulmányozva, a magyar nyelvben rejlő fantasztikus értékek elemzésével igyekezett hitet, lelket tartani a hazából kiszakított és végveszélybe sodródott honfitársainkban.

Megemlékezőm címének a magányos lovas szimbólumot adtam. Joggal kérdezheti az olvasó, ha megvédte őt a Népszava irodalmi melléklete, ha szerkesztője, főszerkesztője, elnöke lehetett különféle kiadványoknak, szövetségnek, egyesületnek, mitől lehetett magányos?

Vitathatatlanul szerethető személyiség volt, ellenségeiről nem tudok, de irigyeiről igen. Tapasztalhattam, hogy sehová sem tartozott oly módon, ahogyan kialakultak politikai, írói köröcskék, egymást támogató fél-tehetség tagjaikkal. A rendszerváltozás után lemondott az Írószövetség választmányi tagságáról. Amikor elleneztem önkéntes visszavonulását, azt mondta: belefáradt a kilátástalan irodalmi küzdelmekbe. És minden erejét a Trianon Társaság mozgatására és az elszakított magyarság gondozására fordította. Hihetetlenül idegesítette az a

széthúzás, amit a nemzeti oldalon tapasztalt, és az az önzés is, ami nemzeti íróinkat jellemezte.

Kettőnk szakmai kapcsolata 2001-ben fordult ellentétbe: addig ő volt rendre a szerkesztőm, akkor én lettem az ő szerkesztője. A Lyukasórát rám bízta Gyurkovics Tibor, és majdnem hat esztendeig nemcsak szerkesztettem, hanem az NKA kurátori tagjaként legálisan pénzt is szerezhettem megjelentetéséhez. Sajnos, Kiss Dénes nemzeti írókat korholó véleménye igaznak bizonyult e téren is. A kuratóriumban tevékenykedő nemzeti, írószövetségi tagokkal volt a legtöbb bajom, küzdelmem hajótörést szenvedett, hogy megfelelő támogatást szerezhessek a Lyukasórának, s nem is annyira a közömbösökkel vagy a túlsó parton pecázókkal szemben.

Kiss Dénes valódi közösségi ember volt, nemzeti elkötelezettségű. Nemzete minden háborúját, kálváriáját végigjárta, átélte, megszenvedett ötvenhatért, de az elviselt megaláztatásokért elégtételt nem kapott. Gyurkovics Tibor és köre, Lázár Ervin, Bertha Bulcsu, Szakonyi Károly, Galsai Pongrác, Hernádi Gyula, Varga Domokos kedvelte és becsülte őt. De Kiss Dénes, akárcsak Lázár Ervin, lassan kivált e körből is, és a maga független útját járta. A napi politika nem vonzotta, Csúrkától és lapjától is eltávolodott, az Új Magyarország sem kötötte le hosszabb időre, Csoóri Híteléhez sem csapódott.

Aktuális politikálás helyett egyetemes, átfogó, az egész magyarságot érintő kérdésekkel foglalkozott. Trianoni kalendáriumai és minden más e témakörrel való megnyilatkozása a szovjet megszállás idején megnyomorított nemzeti tudat és büszkeség gyógyítását célozta meg. Ennek érdekében szakadatlanul korrigálta a közhelyszerű tévedéseket. A pontos megfogalmazás ennek érdekében szinte rögeszméjévé vált. Például 2000-ben azt írta: „Először is (...) aligha a magyar államiság ezeréves fennállását ünnepeljük, hanem a KERESZTÉNY MAGYAR KIRÁLYSÁGÉT. Ez a valós és pontos megfogalmazás. Más dolog a magyarság jelenléte a Kárpát-medencében, más az államszervezet létrejötte.” Nemzeti történelmi tudatának inspirálója László Gyula volt, a kettős honfoglalás teóriájának vallója. (Tegyem hozzá, ezt az elméletet már a XIX. század végén Szilágyi tizkötetes *Magyarország történelmében* is megpendítették.) Kiss Dénesre jellemző adalék, hogy amikor megtudta, hogy a svájci St.Galleni könyvtárban létezik egy okmány, amelyben 732-ből Ungarus, majd 761-ből a Hungaer, 812-ből Wanger magyar nép elnevezés létezik, elutazott Svájcba, hogy

legalább a templomot és a könyvtárat megnézze. Szerette a meghökkenésig újszerű megállapításokat. Idézi László Gyulát, aki szerint „a honfoglalás körüli időkben még nem volt művelt nyugat, akkor művelt kelet volt.” Ami nem légből kapott állítás, Bulgária államisága például 300 évvel megelőzte a franciát. Kiss Dénes csak rosszhiszemű látószögből volt fantasztia. Állításait és mások állításait is csak akkor fogadta el, ha tények igazolták. Különösen, ha a régészet, az ásatások eredményei és a korabeli okmányok is alátámasztották azokat.

Fájlalta a magyarság nem szűnő pusztulását Trianon óta. „Európában a magyar azon népek közé tartozik – mindent egybevetve, országot, népességet –, akik közül a legtöbbet irtottak és irtanak ki ma is folyamatosan. (...) Trianon kórt is elindított, olyan kórt, amelyhez hasonló veszteséget sem járvány, sem háború nem okozott. A kiszolgáltatottak, megaláztatottak közül sokan beolvadnak, mások elszivárognak, elmenekülnek, mert a határokon túl mindenütt érzik a törvényesített hátrányt, másod- és harmadrangúságot. Vitathatatlan, ha nem is látványos, de alattomos eszközökkel folyik a magyarság irtása!” Kiss Dénes mélyen érző ember volt, s mérhetetlen fájdalommal vette tudomásul, hogy 1945 után a szovjet megszállás és hazai kiszolgálói legyöngítették a nemzet immunrendszerét, s amíg más népek körömszakadtáig védik honfitársaikat, a magyarság többsége sajnos nem is ismeri, föl sem fogja a nemzetársait sújtó borzalmakat.

Másik szenvedélye a nyelvi játékokkal, a szavak játékos megfejtésével volt kapcsolatos. Füst Milán azt írta egyik levelében, hogy csak a dilettáns író nyelvészkedik. Csakhogy Kiss Dénes nem nyelvészkedett, nem óhajtott elméleteket gyártani, őt a magyar nyelvben és szókincsben rejtőző összefüggések, játékos kapcsolatok érdekelték, ahogyan Karinthy Frigyes, Kosztolányi, Weöres Sándor, Vargha Balázst, Varga Domokost, Hernádi Gyulát vagy Gyurkovics Tibort is.

Ezt a nyelvi játék-kultuszt is a magyarság érdekének rendelte alá. Mérhetetlenül sok külföldi útján, ahol lélekerősítő, nemzettudat-gazdagító előadásokat tartott, nyelvészkedő játékaival is ezt szolgálta. Nem akart nyelvtudományi cikkeket írni. Ennek ellenére a magyar nyelv rétegeinek olyan mélységeibe hatolt be, ahová csak egy költő tudhat lemerülni. Az összefüggések, az asszociációk, a hasonlóságok és a szavak kapcsolatainak játékos fölfedezése nála nem a tudományt, hanem a nemzet érdekeit szolgálta.